

ผนวก ก

ภาพรวมความสัมพันธ์ระหว่างไทย-อินเดีย

ความสัมพันธ์ระหว่างไทย-อินเดีย ช่วงก่อนยุคหลังสงครามเย็น (อดีต-1989)

ไทยและอินเดียมีความสัมพันธ์ระหว่างกันมาอย่างช้านาน โดยเฉพาะทางด้านศาสนา วัฒนธรรมและภาษา อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาถึงความสัมพันธ์ในด้านอื่น ๆ แล้ว จะเห็นได้ว่า ทั้งสองประเทศมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันน้อยมาก โดยเฉพาะในระหว่างช่วงสงครามเย็น ทั้งที่ไทยเป็นประเทศแรก ๆ ที่มีความสัมพันธ์ทางการทูตกับอินเดีย โดยทั้งสองประเทศสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างกันเมื่อวันที่ 1 สิงหาคม 1947 (ในระดับอุปทูตและต่อมาได้ยกฐานะขึ้นเป็นระดับเอกอัครราชทูต เมื่อวันที่ 3 ตุลาคม 1951) ก่อนที่อินเดียจะได้รับเอกราชจากอังกฤษอย่างเป็นทางการในวันที่ 15 สิงหาคม 1947 เสียอีก

เราสามารถสรุปอย่างสั้น ๆ ถึงความสัมพันธ์ระหว่างไทยและอินเดียในระหว่างสงครามเย็น ได้ว่า ด้วยผลประโยชน์แห่งชาติในทุก ๆ ด้านที่ไม่สอดคล้องกัน ทำให้ความสัมพันธ์ของทั้งสองฝ่าย แม้จะไม่ได้ขัดแย้งแต่ก็ไม่ใกล้ชิด กล่าวคือ ไทยได้ดำเนินนโยบายใกล้ชิดประเทศโลกเสรี ขณะที่อินเดียยึดหลักการอยู่ร่วมกันโดยสันติ (Peaceful Co-existence) และนโยบายไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใด (Non-Alignment) แต่โดยพฤตินัยแล้ว อินเดียค่อนข้างใกล้ชิดกับโซเวียตมาก ทั้งนี้เพราะปากีสถาน ซึ่งเป็นประเทศที่มีความขัดแย้งกับอินเดีย ดำเนินนโยบายใกล้ชิดประเทศโลกเสรีเช่นเดียวกับไทยนั่นเอง นอกจากนี้ ในด้านเศรษฐกิจ อินเดียยังใช้นโยบายเศรษฐกิจแบบกึ่งสังคมนิยม โดยยึดหลักการพึ่งพาตนเอง ซึ่งทำให้ปริมาณการค้ากับต่างประเทศ รวมไปถึงปริมาณการลงทุนจากต่างประเทศของอินเดียมีปริมาณที่น้อยมาก¹

อย่างไรก็ตาม เมื่อสงครามเย็นได้สิ้นสุดลง สถานการณ์ทางการเมืองและเศรษฐกิจของโลกได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างมีนัยสำคัญ จนทำให้รัฐบาลไทยและรัฐบาลอินเดียต้องมีการริเริ่มในการ

¹ กระทรวงการต่างประเทศ, “อินเดีย,” <<http://www.mfa.go.th/web/479.php?id=125>>, มีนาคม 2006

ปรับนโยบายครั้งสำคัญเพื่อให้สามารถตอบสนองกับสถานการณ์ทางการเมืองและเศรษฐกิจโลกได้ ซึ่งอาจกล่าวสรุปสั้น ๆ ได้ดังนี้คือ ท่ามกลางภาวะเศรษฐกิจโลกที่ทวีการแข่งขันอย่างรุนแรงมากขึ้น ภายหลังจากสงครามเย็นได้สิ้นสุดลงนั้น ไทยจึงต้องเตรียมพร้อมที่จะรับสถานการณ์รวมทั้งแสวงหาตลาดใหม่ นอกเหนือจากตลาดเดิม และต้องแสวงหาความร่วมมือกับมิตรประเทศในลักษณะหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจ เพื่อร่วมกันพัฒนาศักยภาพทางเศรษฐกิจของกันและกันให้เข้มแข็งมากขึ้น ด้วยเหตุผลเหล่านี้ ทำให้รัฐบาลไทยในสมัยพล.อ.ชาติชาย ชุณหะวัณ ได้ริเริ่มนโยบายมองไปทางตะวันตก (Look West Policy) ที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อขยายตลาดและเพิ่มศักยภาพในการส่งออก ขยายการลงทุน รวมไปถึงการแสวงหาแหล่งวัตถุดิบจากประเทศที่อยู่ทางทิศตะวันตกของประเทศอื่นได้แก่ พม่า ประเทศในแถบเอเชียใต้ และอาจรวมไปถึงประเทศในแอฟริกาด้วย²

ในขณะเดียวกันนั้น อินเดียภายใต้รัฐบาลพรรคคองเกรสของนายราจีฟ คานธี ก็ได้ริเริ่มนโยบายมองไปทางตะวันออก (Look East Policy) ซึ่งมีจุดมุ่งหมายใกล้เคียงกับนโยบายมองไปทางตะวันตกของไทย โดยอินเดียจะสนใจและให้ความสำคัญกับประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออก และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

ภายหลังจากที่ทั้งสองประเทศมีนโยบายที่สอดคล้องกันดังกล่าว ในปี ค.ศ. 1989 นายกรัฐมนตรีของไทย คือ พล.อ.ชาติชาย ชุณหะวัณ ก็เป็นผู้นำรัฐบาลของไทยคนแรกที่ได้เดินทางเยือนอินเดียอย่างเป็นทางการ (ก่อนหน้านี้คือ ในปี ค.ศ. 1980 พล.อ.เกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์ ได้มีโอกาสเยือนอินเดียอย่างไม่เป็นทางการในระหว่างการเดินทางสู่กรุงมอสโก สหภาพโซเวียต)³

ต่อมาในปี ค.ศ. 1991 อินเดียภายใต้รัฐบาลพรรคคองเกรสของนายค.พี.วี. นรสิงหะ ราว ก็ได้ริเริ่มทำการเปลี่ยนแปลงนโยบายเศรษฐกิจครั้งสำคัญ คือ มีการประกาศปรับนโยบายจากเดิมที่ใช้ นโยบายเศรษฐกิจแบบกึ่งสังคมนิยม โดยยึดหลักการพึ่งพาตนเอง มาใช้นโยบายปฏิรูปทางเศรษฐกิจ โดยใช้หลักเศรษฐกิจแบบเสรีนิยม โดยมีแนวทางในการดำเนินนโยบายที่สำคัญ คือ การเปิดตลาดภายในประเทศ การเร่งรัดและส่งเสริมการส่งออก การเปิดรับการลงทุนจากต่างประเทศ และการลดอุปสรรคที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจและการค้า พร้อมกับยังคงดำเนินนโยบายมองไปทางตะวันออก

² กระทรวงการต่างประเทศ, “นโยบายมองไปทางตะวันตก (Look West Policy),”

<<http://www.mfa.go.th/web/479.php?id=125>>, วันที่ 15 มีนาคม 2006.

³ กระทรวงการต่างประเทศ, “อินเดีย”.

(Look East Policy) ต่อเนื่องจากรัฐบาลก่อน โดยเร่งพัฒนาความสัมพันธ์กับประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มากขึ้น โดยเฉพาะทางด้านเศรษฐกิจ การค้า การลงทุน

อาจถือได้ว่า ภายใต้นโยบายปฏิรูปทางเศรษฐกิจของอินเดียข้างต้นนั้น ได้ทำให้เห็นนโยบายมองไปทางตะวันออกของไทยและนโยบายมองไปทางตะวันตกของอินเดีย มีแนวทางของนโยบายและวัตถุประสงค์ที่ในแง่แนวคิดและความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติมีความสอดคล้องกันมากขึ้น ซึ่งส่งผลให้ภายหลังจากนั้นทั้งสองประเทศก็ได้มีปฏิสัมพันธ์กันมากขึ้นทั้งในทางการเมือง สังคม และโดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านเศรษฐกิจ

ภายหลังจากนั้น นโยบายมองไปทางตะวันตก (Look West Policy) ได้รับการสานต่อเนื่อง โดยในสมัยของรัฐบาลภายใต้การนำของนายชวน หลีกภัย แม้จะไม่ได้มีนโยบายต่างประเทศข้อใด ๆ ที่เน้นการเพิ่มความสัมพันธ์กับประเทศทางทิศตะวันตกของประเทศมากขึ้นเป็นพิเศษ⁴ แต่รองนายกฯ ในสมัยนั้น คือ ดร.ศุภชัย พานิชภักดิ์ ก็ได้มีแนวคิดริเริ่มที่จะจัดตั้งโครงการความร่วมมือเศรษฐกิจในอนุทวีป

กระทั่งในสมัยของรัฐบาลภายใต้การนำของพลเอกชวลิต ยงใจยุทธ จึงได้มีการลงนามปฏิญญาว่าด้วยความร่วมมือทางเศรษฐกิจระหว่างบังกลาเทศ อินเดีย ศรีลังกา และไทย หรือ BIST-EC เมื่อวันที่ 6 มิถุนายน 1997 โดยผู้ลงนามฝ่ายไทย คือ นายพิทักษ์ อินทรวินัยนันท รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงต่างประเทศ ซึ่งได้พัฒนาการต่อมาตามลำดับจนเป็น BIMSTEC ในปี ค.ศ.2004⁵

ในส่วนของความสัมพันธ์ระหว่างอาเซียนและอินเดียนั้น อินเดียได้เข้ามาเป็น Sectoral Dialogue Partners เมื่อปี ค.ศ.1993 ในด้านการค้า การลงทุน การท่องเที่ยว และวิทยาศาสตร์และวิชาการ ต่อมาในปี ค.ศ.1995 จึงเลื่อนขึ้นเป็น Full Dialogue Partners โดยเพิ่มสาขาความร่วมมือ คือ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ โครงสร้างพื้นฐานและการติดต่อระหว่างประชาชน ฯลฯ

นอกจากความสัมพันธ์ทวิภาคี และพหุภาคีผ่าน BIST-EC ซึ่งได้พัฒนาเป็น BIMSTEC และอาเซียนแล้ว ไทยและอินเดียยังมีกรอบความร่วมมือพหุภาคีอื่น ๆ ที่เป็นช่องทางในการประสาน

⁴ “นโยบายด้านการต่างประเทศรัฐบาลภายใต้การนำของนายชวน หลีกภัย (1992-1994),” สยามออออกมาแนค 1992-1994, ฉบับปี 1995.

⁵ กระทรวงการต่างประเทศ, “อินเดีย”.

นโยบายร่วมกันอีกมากมาย เช่น กลุ่มประเทศไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใด (1993, ปีที่ไทยและอินเดียมียสมาชิกภาพทั้งสองประเทศในองค์กร), ACD, ARF, สมาคมความร่วมมือแห่งภูมิภาคมหาสมุทรอินเดีย (IOR-ARC, 1999), ความร่วมมือลุ่มแม่น้ำโขง-กงคา (MGC, 2000), ความร่วมมือกับต่างประเทศด้านการแก้ไขปัญหายาเสพติด (2003), Group of 21 ที่รวมตัวกันเพื่อให้มีอำนาจในการต่อรองภายใต้ WTO เป็นต้น

สำหรับในปัจจุบันนี้ ทั้งรัฐบาลไทยและรัฐบาลอินเดีย ต่างยังคงมีแนวนโยบายในการประสานผลประโยชน์ซึ่งกันและกัน โดยในส่วนของรัฐบาลไทยนั้น จะเห็นได้ว่ารัฐบาลไทยมีการกำหนดนโยบายที่ให้ความสำคัญกับประเทศในภูมิภาคเอเชียใต้อย่างชัดเจน ดังจะเห็นได้จากนโยบายด้านการต่างประเทศทั่วไป หรือในนโยบายเฉพาะ เช่น นโยบายมองตะวันตก (Look West Policy)⁶ ในขณะที่เดียวกัน รัฐบาลอินเดียก็ยังคงได้ให้ความสำคัญกับประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออก กล่าวคือยังคงดำเนินนโยบายมองตะวันออก (Look East) อย่างต่อเนื่อง⁷

ความสัมพันธ์ระหว่างไทย-อินเดีย ช่วงยุคหลังสงครามเย็น (1989-ปัจจุบัน)

ดังที่ได้กล่าวไปในส่วนที่ผ่านมาว่า ความสัมพันธ์ระหว่างไทยและอินเดียได้มีอย่างช้านาน แต่ก็ไม่ได้ใกล้ชิดกันเท่าใด นับตั้งแต่ทั้งสองประเทศได้ประกาศสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตก่อนที่อินเดียจะได้รับเอกราชไม่นาน จนกระทั่งภายหลังจากการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองระหว่างประเทศครั้งใหญ่ นั่นคือ การสิ้นสุดลงของสงครามเย็นในปี ค.ศ. 1989 นับจากนั้น ทั้งสองประเทศก็ได้มีนโยบายที่สอดคล้องกัน นั่นคือ รัฐบาลได้มีนโยบายมองไปทางตะวันออก (Look East Policy) และรัฐบาลไทยก็ได้มีนโยบายมองไปทางตะวันตก (Look West Policy) ซึ่งมีจุดมุ่งหมายใกล้เคียงกัน กล่าวคือ เป็นนโยบายที่ให้ความสำคัญกับประเทศในทางตะวันออกของประเทศ (อินเดีย) และทางตะวันตกของประเทศ (ไทย) โดยมีจุดมุ่งหมายที่สอดคล้องกัน คือ เพื่อขยายตลาดและเพิ่มศักยภาพ

⁶ กระทรวงการต่างประเทศ, “นโยบายด้านการต่างประเทศรัฐบาลภายใต้การนำของ พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร (2001-2005),” <<http://www.mfa.go.th>>, มีนาคม 2005.

⁷ “นโยบายด้านการต่างประเทศของรัฐบาลอินเดียภายใต้การนำของนายมาโมฮาน ซิงค์” ใน กระทรวงการต่างประเทศ, “อินเดีย,” <<http://www.mfa.go.th/web/479.php?id=125>>, มีนาคม 2006.

ในการส่งออก ขยายการลงทุน รวมไปถึงการแสวงหาแหล่งวัตถุดิบจากประเทศที่อยู่ทางทิศตะวันตกของประเทศ ซึ่งเราสามารถสรุปความสัมพันธ์ในด้านต่าง ๆ ภายหลังจากเปลี่ยนแปลงดังกล่าวได้เป็นประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

1) ด้านการค้า ไทยมีความสัมพันธ์ทางการค้ากับอินเดียมาอย่างยาวนาน ตั้งแต่ครั้งสถาปนาทางการทูต รวมทั้งครั้งที่มีการลงนามในความตกลงทางการค้าระหว่างกันตั้งแต่วันที่ 13 ธันวาคม 1968 อย่างไรก็ตาม ปริมาณการค้าและการลงทุนระหว่างกลับไม่เยอะมาก จนกระทั่งในปี ค.ศ.1991 ปริมาณการค้าระหว่างไทยและอินเดีย จึงมีการขยายตัวเพิ่มมากขึ้น ดังจะเห็นได้จากมีข้อตกลงทางการค้าอื่น ๆ อีกหลายฉบับที่ได้มีการลงนามร่วมกันในภายหลังปี ค.ศ.1991⁸

โดยในระหว่างสงครามเย็น ไทยและอินเดียต่างมีปริมาณการค้าระหว่างกันน้อย ดังที่ได้กล่าวไปแล้วว่ามีสาเหตุเนื่องจากรัฐบาลอินเดียได้ดำเนินนโยบายเศรษฐกิจเศรษฐกิจแบบกึ่งสังคมนิยม โดยยึดหลักการพึ่งพาตนเอง รวมทั้งการที่อินเดียมีความใกล้ชิดกับสหภาพโซเวียต ในขณะที่รัฐบาลไทยกลับมีที่ทำอย่างชัดเจนที่ใกล้ชิดกับสหรัฐฯ รวมไปถึงประเทศโลกเสรีอื่น ๆ

แม้ภายหลังจากที่ทั้งสองประเทศได้เล็งเห็นผลประโยชน์ซึ่งกันและกัน และมีนโยบายที่สอดคล้อง คือ นโยบายมองไปทางตะวันออก (Look East Policy) และนโยบายมองไปทางตะวันตก (Look West Policy) ดังที่ได้กล่าวไปแล้ว แต่ปริมาณการค้าระหว่างทั้งสองประเทศ (โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงก่อนที่รัฐบาลของพ.ต.ท.ดร.ทักษิณจะเข้ารับตำแหน่งในปี ค.ศ.2001) ก็ได้ขยายตัวเพิ่มขึ้น แต่ประการใด นอกจากนี้ หากพิจารณาในแง่สัดส่วนของปริมาณการค้าของระหว่างไทยกับอินเดีย ต่อปริมาณการค้าของไทยต่อโลก กลับมีแนวโน้มลดลงอย่างต่อเนื่อง

เราอาจสรุปความสัมพันธ์ทางการค้าระหว่างไทยและอินเดียได้ดังนี้ คือ ช่วงระหว่างปี ค.ศ.1988-1991 หรือช่วงที่อินเดียและไทย ได้มีความริเริ่มในแนวนโยบายมองไปทางตะวันออก (Look East Policy) และนโยบายมองไปทางตะวันตก (Look West Policy) แล้ว และช่วงระหว่างปี ค.ศ.1992-2000

โดยในช่วงปี ค.ศ.1988-1991 ปริมาณการค้าระหว่างประเทศระหว่างไทยและอินเดีย มีการขยายตัวเพิ่มขึ้นจาก 397 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ ซึ่งคิดเป็นประมาณร้อยละ 1.1 ของมูลค่าการค้าระหว่างประเทศรวมที่มีประมาณ 35.7 พันล้านดอลลาร์สหรัฐฯ ในปี ค.ศ.1988 เป็น 1022 ล้าน

⁸ กระทรวงการต่างประเทศ, “อินเดีย”.

ดอลลาร์สหรัฐ ซึ่งคิดเป็นประมาณร้อยละ 1.5 ของมูลค่าการค้าระหว่างประเทศรวมที่มีประมาณ 66.1 พันล้านดอลลาร์สหรัฐ ในปี ค.ศ.1991 จะเห็นได้ว่าในช่วงนี้ ปริมาณการค้าระหว่างประเทศระหว่างไทยและอินเดียเพิ่มขึ้นทั้งในแง่ปริมาณและสัดส่วน

อย่างไรก็ตาม ในช่วงปี ค.ศ.1992-2000 ซึ่งเป็นช่วงที่รัฐบาลอินเดียได้มีการริเริ่มนโยบายปฏิรูปทางเศรษฐกิจแล้วนั้น ปริมาณการค้าระหว่างประเทศระหว่างไทยและอินเดีย กลับไม่มีการขยายตัวเพิ่มขึ้นกว่าระดับ 1,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐ อีกทั้งเมื่อพิจารณาในแง่สัดส่วนของปริมาณการค้าของระหว่างไทยกับอินเดียต่อปริมาณการค้าของไทยต่อโลก ก็มีสัดส่วนประมาณร้อยละ 0.7 เท่านั้น

เราอาจจะสรุปได้ว่า เมื่อรัฐบาลของ พล.อ.ชาติชาย ซึ่งเป็นรัฐบาลที่ริเริ่มนโยบายมองไปทางตะวันตก ได้หมดอำนาจลงไป แม้รัฐบาลต่อ ๆ มาจะไม่ได้ล้มเลิกนโยบายดังกล่าว แต่หากพิจารณาจากนโยบายรัฐบาล⁹ ในช่วงเวลาดังกล่าว ตลอดจนถึงการแลกเปลี่ยนการเยือนของนายกรัฐมนตรี รัฐมนตรี หรือแม้กระทั่งเจ้าหน้าที่ระดับสูง¹⁰ ก็จะเห็นได้ว่ามีผู้แทนระดับสูงจากรัฐบาลไทยเดินทางไปเยือนอินเดียน้อยมาก เมื่อประกอบกับน้ำหนักของประเทศคู่ค้าที่สำคัญในช่วงเวลาดังกล่าวที่ไทยค่อนข้างให้ความสนใจกับประเทศคู่ค้าหลัก เช่น สหรัฐฯ ญี่ปุ่น ประเทศอาเซียน และสหภาพยุโรป เป็นเป้าหมายหลักในการส่งออก ทำให้เราสามารถเข้าใจได้ว่าประเทศอินเดียมิได้เป็นเป้าหมายในการส่งออกของไทย ซึ่งสะท้อนให้เห็นได้จากการไม่มีการขยายตัวของปริมาณการค้าระหว่างกันเป็นเวลาเกือบ 10 ปี

อย่างไรก็ตาม ภายหลังจากที่รัฐบาลของ พ.ต.ท.ดร.ทักษิณ ได้เข้ารับตำแหน่งในปี ค.ศ.2001 ด้วยนโยบายของรัฐบาลที่มีความชัดเจนว่าต้องการเพิ่มบทบาทในเชิงรุกต่อประเทศในภูมิภาคเอเชียใต้ รวมทั้งการสานต่อนโยบายมองไปทางตะวันตก อันเนื่องมาจากการเล็งเห็นผลประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจ ทำให้ปริมาณการค้าระหว่างประเทศระหว่างไทยและอินเดีย ได้มีการขยายตัวมากขึ้นทั้งในแง่ปริมาณและสัดส่วน กล่าวคือ ปริมาณการค้าระหว่างไทยและอินเดีย เพิ่มขึ้นจากประมาณ 1,122 ล้านดอลลาร์สหรัฐในปี ค.ศ.2000 เพิ่มขึ้นเป็นกว่า 2,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐ

⁹ “นโยบายด้านการต่างประเทศรัฐบาลภายใต้การนำของนายชวน หลีกภัย (1992-1994),” สยามอออลมานแอก 1992-1994.

¹⁰ กระทรวงการต่างประเทศ, “อินเดีย”.

ในปี ค.ศ.2004 และสัดส่วนของปริมาณการค้าของระหว่างไทยกับอินเดียต่อปริมาณการค้าของไทยต่อโลก ก็มีสัดส่วนเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 0.85 ในปี ค.ศ.2000 เป็นร้อยละ 1.06 ในปี ค.ศ.2004 ซึ่งในช่วงปี ค.ศ.2001-2003 อินเดียถือเป็นประเทศคู่ค้าที่มีมูลค่าการค้ามากเป็นลำดับที่ 23 ของไทย

เราอาจสรุปบทบาทในเชิงรุกด้านการค้าของไทยกับอินเดียของรัฐบาลของ พ.ต.ท.ดร.ทักษิณ ในช่วงปี ค.ศ.2001-2004 ได้ เช่น การริเริ่มให้มีการเจรจาจัดตั้งเขตการค้าเสรีไทย-อินเดีย ซึ่งเป็นหนึ่งในยุทธศาสตร์การเปิดตลาดการค้าที่มีศักยภาพ เพื่อกระจายความเสี่ยงทางการค้าที่ในอดีต ไทยมักจะให้ความสำคัญกับประเทศคู่ค้าสำคัญเพียงไม่กี่ประเทศ การจัดตั้งคณะทำงานพิเศษ Special Task Force: STF เพื่อเดินทางไปสำรวจการบริโภคสินค้า ช่องทางการกระจายสินค้า ปัญหาและอุปสรรคทั้งทางด้านภาษีและที่ไม่ใช่ภาษีของอินเดีย โดยในขั้นแรกจะเจาะตลาดกลุ่มตอนใต้ในเมืองหลัก คือ มุมไบ เช่นใน ไฮเดอราบด์ บังกอลอร์ และกรุงนิวเดลี และคาดว่าในอนาคตไทยจะขยายตลาดไปทางตอนเหนือของอินเดีย นอกจากนี้ ยังมีการริเริ่มการจัดประชุมผู้นำกลุ่มประเทศ BIMSTEC ซึ่งก็ได้มีการเจรจาเพื่อจัดตั้งเขตการค้าเสรีระหว่างกันด้วย

ในปี ค.ศ.2003 กรมส่งเสริมการค้าส่งออกได้ตั้งเป้าหมายการส่งออกไปยังอินเดียให้ขยายตัวร้อยละ 12 และสามารถขยายการส่งออกได้จริงถึงร้อยละ 54.5 สำหรับในปี ค.ศ.2004 กรมฯ ได้ตั้งเป้าหมายว่าจะขยายการส่งออกไปอินเดียให้ได้ร้อยละ 55 เป็นมูลค่า 991 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ เพื่อให้มูลค่าการค้าเกิน 2,000 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯตามเป้าหมายที่นายกรัฐมนตรีของทั้งสองประเทศได้ตั้งหมายไว้ ซึ่งจากข้อมูลมูลค่าการค้าระหว่างไทยและอินเดียเบื้องต้นของปี ค.ศ.2004 ก็มีประมาณ 2,000 ล้านดอลลาร์ตามเป้าหมาย ซึ่งอาจเป็นผลสืบเนื่องจากมาตรการเชิงรุกของรัฐบาล คือ การเร่งลดภาษีบางส่วน (Early Harvest Scheme) ในกรอบความตกลงการเจรจาจัดตั้งเขตการค้าเสรีไทย-อินเดีย ที่เริ่มต้นเมื่อเดือนกันยายนที่ผ่านมา และมาตรการเร่งรัดและส่งเสริมการค้าที่ได้ดำเนินการในปี ค.ศ.2004 ที่ผ่านมา¹¹

สำหรับในด้าน โครงสร้างทางการค้าระหว่างทั้งสองประเทศนั้น จะเห็นได้ว่าเนื่องจากสินค้าที่ไทยนำเข้าจากอินเดียเกือบทั้งหมดเป็นวัตถุดิบในการนำไปผลิตสินค้าขั้นสุดท้ายต่อไป และ

¹¹ เอกสารเผยแพร่ความตกลงการค้าเสรีไทย-อินเดีย ก้าวแรกของการเปิดการค้าเสรี: สินค้าเร่งลดภาษี กลุ่มแรก 82 รายการ, (กรุงเทพฯ: กรมเจรจาการค้าระหว่างประเทศ กระทรวงพาณิชย์, ตุลาคม 2004), หน้า 109. (เอกสารเผยแพร่)

สินค้าส่งออกของไทยไปยังอินเดียก็เป็นสินค้าที่มีมูลค่าตลาดสำคัญอยู่ที่อินเดีย เช่น เครื่องคอมพิวเตอร์ อุปกรณ์และส่วนประกอบ รถยนต์ อุปกรณ์และส่วนประกอบ รวมทั้งเป็นสินค้าเกษตร ทัศนกรรม หรืออุตสาหกรรมขั้นต้น ที่มีมูลค่าไม่สูงมาก ทำให้มูลค่าการส่งออกของไทยไปอินเดียไม่สูงมาก

และเมื่อพิจารณาถึงดุลการค้าระหว่างไทยและอินเดีย จะเห็นได้ว่า ไทยมีการขาดดุลการค้ากับอินเดียมาโดยตลอดนับตั้งแต่อินเดียได้ริเริ่มนโยบายมองไปทางตะวันออก ในปี ค.ศ.1988 อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาจากโครงสร้างของสินค้านำเข้าของไทยจากอินเดียดังที่ได้กล่าวไปข้างต้นนั้น จะเห็นได้ว่า การขาดดุลดังกล่าวมิใช่เรื่องที่น่าวิตกนัก เพราะสินค้าที่เข้ามาใช้สินค้าฟุ่มเฟือย แต่เป็นการนำเข้าเพื่อทำการผลิตสินค้าขั้นสูงต่อไป

2) การลงทุน นับตั้งแต่รัฐบาลอินเดียได้ริเริ่มนโยบายปฏิรูปทางเศรษฐกิจ โดยมีแนวทางการเปิดเสรีทางเศรษฐกิจ และเปิดรับการลงทุนจากต่างประเทศ ในปี ค.ศ.1991 จวบจนกระทั่งปี ค.ศ.1997 ไทยเป็นประเทศที่เข้าไปลงทุนในอินเดียเป็นลำดับต้น ๆ และมูลค่าการลงทุนสูงที่สุดในประเทศอาเซียนทั้งหมด¹²

อย่างไรก็ตาม ในปี ค.ศ.2004 ไทยมีมูลค่าการลงทุนในอินเดียเป็นอันดับ 3 ของกลุ่มประเทศสมาชิกอาเซียน รองจากมาเลเซียและสิงคโปร์ และเป็นประเทศผู้ลงทุนลำดับที่ 18 จากประเทศที่เข้าไปลงทุนในอินเดียทั้งหมดในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา โดยประเทศหลักที่เข้ามาลงทุนในอินเดีย ได้แก่ สหรัฐฯ ญี่ปุ่น อิตาลี และเนเธอร์แลนด์ ส่วนหมวดอุตสาหกรรมที่มีการลงทุนมากที่สุดคือ หมวดวิศวกรรม อุตสาหกรรมเครื่องใช้ไฟฟ้าและอิเล็กทรอนิกส์ และในส่วนของภาคบริการ ได้แก่ ภาคการเงิน ที่ดิน และธุรกิจที่เกี่ยวข้อง¹³

สำหรับโครงการลงทุนของไทยในอินเดียมียังทั้งสิ้น 110 โครงการ คิดเป็นมูลค่า 23,379 ล้านบาท ซึ่งคิดเป็นสัดส่วนเพียงร้อยละ 0.01 ของการลงทุนจากต่างประเทศในอินเดียทั้งหมด โดย

¹² ไคริน เฟื่องเกษม, บก., ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยกับอินเดียในทศวรรษปัจจุบันและสู่ทางความร่วมมือในอนาคต, (กรุงเทพฯ: คณะรัฐศาสตร์และศูนย์อินเดียศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และกรมสารนิเทศ กระทรวงต่างประเทศ, 1997), หน้า...

¹³ สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน, “ข้อมูลการลงทุนโดยตรงจากต่างประเทศ และข้อมูลการลงทุนโดยตรงจากอินเดียอื่น ๆ,” <www.boi.or.th>, มีนาคม 2005.

นักลงทุนไทยส่วนใหญ่สนใจลงทุนในสาขาอิเล็กทรอนิกส์และเครื่องใช้ไฟฟ้ามากเป็นอันดับหนึ่ง รองลงมา คือ สาขาผลิตผลทางการเกษตร สาขาอุตสาหกรรมเบา และสิ่งทอ ตามลำดับ¹⁴

เป็นที่น่าสังเกตว่า การลงทุนโดยตรงของไทยในอินเดีย มีลำดับของขนาดที่ลดลงตามลำดับ สาเหตุประกาศสำคัญประการหนึ่งก็อาจจะสืบเนื่องมาจากการที่อินเดียเริ่มกลายเป็นประเทศตลาดเกิดใหม่ที่มีความสำคัญในการเป็นฐานการผลิตสินค้าหลายชนิด โดยเฉพาะสินค้าเทคโนโลยีต่าง ๆ ซึ่งโครงการการลงทุนในอุตสาหกรรมเหล่านี้มีค่าใช้จ่ายที่สูง เมื่อประกอบกับการที่ต้องมีเทคโนโลยีขั้นสูงอีกด้วย ทำให้ประเทศที่สามารถลงทุนได้มีเพียงประเทศที่พัฒนาแล้วไม่กี่ประเทศ ในขณะที่ไทยซึ่งมีเทคโนโลยีต่ำและความสามารถทางการเงินด้อยกว่า จึงสามารถลงทุนได้แต่เพียงโครงการเล็ก ๆ ด้วยเหตุนี้เมื่อเทียบสัดส่วนมูลค่าการลงทุนจากต่างประเทศทั้งหมดแล้ว การลงทุนโดยตรงจากไทยไปอินเดียจึงมีสัดส่วนที่ต่ำมาก และลดลงอย่างต่อเนื่อง

สำหรับการลงทุนของอินเดียในไทยนั้น ในปี ค.ศ.2003 อินเดียมีโครงการที่ได้รับอนุมัติการส่งเสริมการลงทุนจาก BOI รวม 11 โครงการ คิดเป็นร้อยละ 1.9 ของโครงการจากต่างประเทศที่ได้รับอนุมัติ เพิ่มขึ้นจากปี ค.ศ.2002 ร้อยละ 120 ถือเป็นประเทศผู้ลงทุนเป็นอันดับ 9 ในแง่ของจำนวนโครงการ มีมูลค่าการลงทุนทั้งสิ้น 3,519.3 ล้านบาท เพิ่มขึ้นจากปี ค.ศ.2002 ประมาณ 30 เท่าตัว

และในปี ค.ศ.2004 ในช่วงเดือนมกราคม-พฤศจิกายน อินเดียมีโครงการที่ได้รับอนุมัติการส่งเสริมการลงทุนจาก BOI รวม 16 โครงการ คิดเป็นร้อยละ 1.4 ของโครงการจากต่างประเทศที่ได้รับอนุมัติ เพิ่มขึ้นจากช่วงเดียวกันของปี ค.ศ.2003 ร้อยละ 50 ถือเป็นประเทศผู้ลงทุนเป็นอันดับ 10 ในแง่ของจำนวนโครงการ มีมูลค่าการลงทุน 1,401 ล้านบาท ลดลงจากช่วงเดียวกันของปี ค.ศ.2003 ประมาณร้อยละ 44 โดยสาขาที่มีจำนวนโครงการลงทุนจากอินเดียมากที่สุด คือ เคมีภัณฑ์และกระดาษ อิเล็กทรอนิกส์และเครื่องใช้ไฟฟ้า และอุตสาหกรรมเบาและสิ่งทอ¹⁵

หากพิจารณาจากข้อมูลของการขอรับการส่งเสริมการลงทุน หรือจำนวนและมูลค่าของโครงการที่ได้รับอนุมัติแล้ว เราอาจจะพิจารณาได้ว่าอินเดียเป็นประเทศที่มีการลงทุนโดยตรงในไทยเป็นลำดับต้น ๆ อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาจากโครงการที่ได้รับการส่งเสริมการลงทุนที่เริ่มต้น

¹⁴ กระทรวงการต่างประเทศ, “อินเดีย”.

¹⁵ สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน, “ข้อมูลการลงทุนโดยตรงจากต่างประเทศ และข้อมูลการลงทุนโดยตรงจากอินเดียอื่น ๆ”.

ดำเนินโครงการจริงแล้ว จะเห็นได้ว่า ในปี ค.ศ.2003 ไม่มีการเริ่มดำเนินการโครงการใดที่เกิดจากการลงทุนโดยตรงจากอินเดียแต่ประการใด ขณะที่ในปี ค.ศ.2004 ก็มีเพียง 1 โครงการ คิดเป็นมูลค่าโครงการ 258 ล้านบาทเท่านั้นที่เริ่มดำเนินโครงการ ซึ่งคิดเป็นร้อยละ 3.7 และ 5.2 ของจำนวนโครงการที่ได้รับการอนุมัติของอินเดียในไทยและมูลค่าของโครงการที่ได้รับการอนุมัติของอินเดียในไทยในช่วงปี ค.ศ.2003-04 และคิดเป็นเพียงร้อยละ 0.4 และ 0.3 ของจำนวนโครงการที่เริ่มดำเนินการและมูลค่าของโครงการที่เริ่มดำเนินการจากการลงทุนจากประเทศในไทยทั้งหมดในปี ค.ศ.2004

ดังนั้น เมื่อพิจารณาสัดส่วนของมูลค่าการลงทุนแล้ว เราอาจกล่าวได้ว่า การลงทุนโดยตรงทั้งจากไทยไปอินเดีย และจากอินเดียมาไทยนั้น ไม่ได้มีจำนวนมากอย่างมีนัยสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจของอีกฝ่ายแต่ประการใด

3) บทสรุป ด้านการค้าและการลงทุน นับจากปี ค.ศ.1989 ไทยให้ความสำคัญต่อการดำเนินความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจกับอินเดียอย่างสูง เนื่องจากตระหนักถึงศักยภาพทางเศรษฐกิจของอินเดีย ทั้งในแง่ของการอัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ และขนาดของตลาด ซึ่งมีประชากรระดับกลาง-สูง ที่มีกำลังซื้อสูงถึงประมาณ 300 ล้านคน¹⁶ ตลอดจนความก้าวหน้าทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

กลไกสำหรับความร่วมมือทางเศรษฐกิจที่สำคัญได้แก่ คณะกรรมการร่วมทางการค้า (Joint Trade Committee) ระดับเจ้าหน้าที่อาวุโส จัดตั้งเมื่อปี ค.ศ.1989 มีการประชุมครั้งล่าสุดเมื่อวันที่ 26 กันยายน 2003 นอกจากนี้ยังได้มีการจัดตั้งการกระชับความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจไทย-อินเดียอีกด้วย

อย่างไรก็ตาม ดังที่ได้กล่าวไปแล้วว่า ปริมาณการค้า รวมทั้งการลงทุนระหว่างทั้งสองประเทศกลับไม่มากและไม่ขยายตัวมากเท่าที่ควรเมื่อเทียบกับศักยภาพที่แท้จริงที่อินเดียมีเมื่อเปรียบเทียบกับประเทศคู่ค้าสำคัญอื่น ๆ ของไทย ซึ่งเราสามารถสรุปสาเหตุของปัญหาและอุปสรรคในการขยายการค้าและการลงทุน โดยเฉพาะจากไทยไปอินเดีย ได้ใน หัวข้อถัดไป (4-5)

¹⁶ กระทรวงการต่างประเทศ, “อินเดีย”.

4) ปัญหาที่มีในทั้งสองฝ่าย

4.1) ความพร้อมของนักธุรกิจไทยและอินเดีย : ความกระตือรือร้นของนักธุรกิจไทยในการทำตลาดหรือลงทุนในอินเดีย ซึ่งยังคงเต็มไปด้วยโอกาสทางการค้า แต่ในขณะเดียวกันก็ยังมีปัญหาและความไม่เป็นระบบของกฎระเบียบต่าง ๆ ในขณะเดียวกัน นักธุรกิจอินเดียก็ต้องประสบปัญหาเกี่ยวกับภาพลักษณ์ของชาวอินเดียที่ไม่ดีนักในสายตาของชาวไทย ประกอบกับความต้องการเงินทุนในการลงทุนในประเทศ ทำให้มีเงินเพียงเล็กน้อยที่จะถูกนำออกมาลงทุนในต่างประเทศ

4.2) ภาพพจน์ของนักธุรกิจทั้งสองฝ่ายที่ดูไม่ดีในสายตาของกันและกัน: นักธุรกิจไทยบางส่วนเคยไปทำธุรกิจแบบฉ้อฉลไว้ ทำให้ภาพลักษณ์ของนักธุรกิจไทยอื่น ๆ พลอยแย่ไปด้วย ในขณะที่นักธุรกิจอินเดียบางส่วนก็มีความเอาแต่ใจได้มาก จนส่งผลเสียนักธุรกิจอินเดียคนอื่น ๆ

4.3) ไทยและอินเดียผลิตสินค้าที่มีความใกล้เคียงกันมาก รวมทั้งอินเดียก็มีการปกป้องอุตสาหกรรมในประเทศ โดยเฉพาะอุตสาหกรรมขนาดย่อมที่ผลิตสินค้าอุปโภคบริโภค ซึ่งเป็นส่วนที่ไทยมีความชำนาญมากกว่าอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ที่ใช้เทคโนโลยีขั้นสูง

5) ปัญหาในฝั่งอินเดีย

5.1) อินเดียมีอัตราภาษีนำเข้าสูง และมีการเรียกเก็บค่าธรรมเนียมนำเข้าเพิ่มเติม ทำให้เป็นอุปสรรคต่อการค้าระหว่างประเทศ

5.2) ระบบราชการและระบบศุลกากรของอินเดียมีขั้นตอนซับซ้อน สินค้าจำนวนมากจะนำเข้าอินเดียได้ต้องขออนุญาตนำเข้า และผ่านข้อกำหนดหรือเงื่อนไขที่ยุ่งยาก

5.3) เพื่อเป็นการปกป้องอุตสาหกรรมภายใน อินเดียได้นำมาตรการ AD/CVD และ Safeguard มาใช้เพิ่มมากขึ้น

5.4) ปัญหาด้านสถาบันการเงิน เพราะมีเงินตราต่างประเทศน้อย ทำให้การนำเงินลงทุนเข้าหรือนำผลกำไรออกเป็นไปได้ลำบาก

5.5) อินเดียยังมีการปกป้องอุตสาหกรรมในประเทศมาก นอกจากนี้สหภาพแรงงานก็มีประสิทธิภาพมาก

5.6) อินเดียปกครองด้วยระบบสาธารณรัฐ ซึ่งแต่ละรัฐก็มีนโยบายในการส่งเสริมการลงทุนจากต่างประเทศที่แตกต่างกัน

5.7) ความแตกต่างในหมู่ประชากร ทำให้ยังคงมีความขัดแย้งในสังคม นอกจากนี้ลักษณะนิสัยที่ค่อนข้างเอารักเอาเปรียบ ทำให้ไม่เป็นที่เชื่อถือของนักธุรกิจที่มาติดต่อ

- 5.8) ตลาดอินเดียยังไม่ยอมรับสินค้าต่างประเทศ สินค้าที่อินเดียนำเข้าจากไทย จำกัดอยู่ที่สินค้าไม่กี่ชนิด มีปริมาณไม่แน่นอน และไม่สม่ำเสมอ
- 5.9) และอื่น ๆ

แม้ว่าปัญหาและอุปสรรคในการขยายการค้าและการลงทุนจะมีมากมายหลายประการดังที่ได้กล่าวไปข้างต้น อย่างไรก็ตาม ตลาดอินเดียมีข้อดีประการสำคัญ ซึ่งนับเป็นโอกาสทางธุรกิจที่หาได้ยากจากประเทศอื่น ๆ ในโลกนี้ นั่นคือ การพัฒนาเศรษฐกิจในแนวทางของการพึ่งพาตนเองมากกว่า 40 ปี ทำให้อินเดียประสบความสำเร็จในด้านต่าง ๆ เช่น ด้านเกษตรกรรม คือ มีผลผลิตพอเพียงต่อความต้องการ ด้านสาธารณูปโภคพื้นฐาน คือ มีเพียงพอรองรับอุตสาหกรรมสมัยใหม่ ด้านระบบการธนาคารซึ่งมั่นคง และด้านการศึกษา คือ มีกลุ่มชนผู้มีความรู้ในด้านเทคนิค วิทยาศาสตร์และวิชาการสาขาต่าง ๆ จำนวนมาก ซึ่งปัจจัยเหล่านี้จะเป็นฐานอย่างดีต่อการผลิตสินค้าที่ต้องใช้เทคโนโลยีสูง

นอกจากนี้ยังมีข้อดีอื่น ๆ อีกเช่น ประชากรจำนวนมากมีพื้นฐานของภาษาอังกฤษดีมาก มีแรงงานมากมายและค่าครองชีพถูก รัฐบาลอินเดียมีความมุ่งมั่นต่อการปฏิรูป ฯลฯ

และประการสุดท้าย คือ ศักยภาพด้านการค้าของอินเดีย ที่มีฐานของตลาดมีคุณภาพและใหญ่ กล่าวคือ ประชากรอินเดียกว่า 1200 ล้านคนนั้นประกอบด้วย กลุ่มประชากรรวมมาก 6 ล้านคน กลุ่มประชากรมีกำลังซื้อ 150 ล้านคน กลุ่มประชากรที่เริ่มมีกำลังซื้อ 275 ล้านคน กลุ่มประชากรที่มีความต้องการ แต่ไม่มีกำลังซื้อ 275 ล้านคน และกลุ่มประชากรที่อดอยากยากจนอีก 210 ล้านคน ซึ่งจะเห็นได้ว่าขนาดประชากรที่มีกำลังซื้อกว่า 300 ล้านคนนั้น ยากอย่างยิ่งที่จะหาจากที่ใดในโลก เหล่านี้คือศักยภาพและโอกาสในตลาดอินเดีย ซึ่งนักธุรกิจและรัฐบาลจำเป็นต้องมองหาช่องทางเพื่อจะแก้ปัญหาและใช้โอกาสเหล่านี้ได้อย่างเต็มที่ต่อไป¹⁷

- 6) ด้านการทูต ไทยสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตกับอินเดียเมื่อวันที่ 1 สิงหาคม 1947 โดยขั้นแรกมีความสัมพันธ์ในระดับอุปทูต ซึ่งอุปทูตไทยประจำอินเดียคนแรก คือ นายถนัด คอมันตร์ ต่อมาได้ยกระดับความสัมพันธ์ขึ้นเป็นระดับอัครราชทูต และเอกอัครราชทูต (3 ตุลาคม 1951)

¹⁷ โคริน เฟื่องเกษม, บก., ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยกับอินเดียในทศวรรษปัจจุบันและสู่ทางความร่วมมือในอนาคต.

ตามลำดับ โดยเอกอัครราชทูตไทยคนแรกประจำอินเดีย คือ พลตรี หลวงวิจิตรวาทการ (วิจิตร วิจิตรวาทการ) ซึ่งบุคคลทั้งสองได้มีโอกาสดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศในเวลาต่อมา

ปัจจุบัน ไทยมีสถานเอกอัครราชทูตตั้งอยู่ที่กรุงนิวเดลี และมีสถานกงสุลใหญ่อีก 2 แห่ง ที่เมืองกัลกัตตา เมืองมุมไบ ส่วนอินเดียมีสถานเอกอัครราชทูตที่กรุงเทพฯ และมีสถานกงสุลใหญ่ที่ เชียงใหม่ และที่สงขลา เช่นกัน¹⁸

7) ด้านการเมือง ในช่วงสงครามเย็นและสงครามกัมพูชา ความสัมพันธ์ไทย-อินเดีย ก่อนข้างห่างเหิน เนื่องจากไทยเห็นว่า อินเดีย (ภายใต้การนำของนางอินทิรา คานธี) มีความใกล้ชิดกับสหภาพโซเวียต และในปี ค.ศ.1980 รัฐบาลอินเดียภายใต้การนำของนายกรัฐมนตรีนะราอิม เดสาย ได้รับรองรัฐบาลระบบเสงซัมริน ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างอินเดียบนกับประเทศอาเซียนย่ำแย่อย่างที่สุด ในขณะที่ไทยเป็นสมาชิก SEATO ซึ่งอินเดียเห็นว่า ไทยมีความใกล้ชิดกับสหรัฐฯ และเป็นพันธมิตรกับปากีสถาน ความสัมพันธ์และรูปการณ์ดังกล่าวทำให้ทั้งสองประเทศแม้ไม่มีความขัดแย้งต่อกัน แต่ก็ไม่มี ความไว้วางใจต่อกันและกัน

อย่างไรก็ดี ความสัมพันธ์ ไทย-อินเดีย ใกล้ชิดขึ้นในปลายทศวรรษที่ 1980 เมื่ออินเดียเริ่มดำเนินนโยบายมองตะวันออก (Look East Policy) ที่ให้ความสำคัญกับประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และเอเชียตะวันออกมากขึ้นในปี ค.ศ.1988 และดำเนินนโยบายปฏิรูปทางเศรษฐกิจในปี ค.ศ.1991 ซึ่งสอดคล้องกับนโยบายมองตะวันตก (Look West Policy) ของไทย ที่ให้ความสำคัญกับภูมิภาคเอเชียใต้ ตะวันออกกลางและแอฟริกา ความสัมพันธ์ของทั้งสองประเทศจึงพัฒนาไปในทางที่ดีขึ้น โดยมีการแลกเปลี่ยนการเยือนระดับสูงหลายครั้งภายหลังจากนั้น

อย่างไรก็ตาม ความร่วมมือระหว่างทั้งสองประเทศมิได้ก้าวหน้ามากเท่าที่ควรในช่วงหลังยุครัฐบาลของ พล.อ.ชาติชาย จนกระทั่งถึงช่วงปี ค.ศ.2001-03 ในสมัยรัฐบาลพรรค BJP ของอดีตนายกรัฐมนตรีอัทต พิหารี วัชปายี (A.P. Vajpayee) จึงได้มีพัฒนาการด้านความร่วมมือในด้านต่าง ๆ ระหว่างกันอย่างเป็นรูปธรรม

¹⁸ กระทรวงการต่างประเทศ, “อินเดีย”.

ในปี ค.ศ.2004 แม้ว่าอินเดียจะจัดตั้งรัฐบาลชุดใหม่ภายใต้การนำของพรรคคองเกรส แต่ก็ได้แสดงเจตจำนงที่ชัดเจนว่าต้องการกระชับความสัมพันธ์กับไทยให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น และยืนยันที่จะปฏิบัติตามพันธกรณีที่รัฐบาลชุดที่แล้วของอินเดียมีต่อไทย

สำหรับกลไกความร่วมมือทวิภาคีที่สำคัญระหว่างไทยและอินเดีย คือ คณะกรรมาธิการร่วมเพื่อความร่วมมือทวิภาคี (Joint Commission for Bilateral Cooperation) ซึ่งจัดตั้งเมื่อปี ค.ศ.1989 โดยมีรัฐมนตรีว่าการกระทรวงต่างประเทศเป็นประธาน จวบจนถึงปัจจุบันได้มีการประชุมมาแล้วรวม 4 ครั้ง โดยการประชุมครั้งล่าสุดจัดขึ้นเมื่อวันที่ 13-14 กุมภาพันธ์ 2003 ที่กรุงนิวเดลี (โดยหัวหน้าคณะผู้แทนฝ่ายไทย คือ นายสุรเกียรติ์ เสถียรไทย รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ) ซึ่งถือเป็นการจัดประชุมเป็นครั้งแรกหลังจากว่างเว้นมานานถึง 7 ปี)¹⁹

¹⁹ เรื่องเดียวกัน